

Zločin a trest

Ukázka zachycuje Raskolnikovovy přípravy na vražedný čin.

Za několik minut pozvedl oči a dlouho zíral na čaj a na polevku. Pak sáhl po chlebu, vzal lžici a začal jíst.

Bez chuti a taktika mechanicky pojedl asi tři nebo čtyři lžice. Bolest v hlavě se zmiňovala. Když se najedl, natáhl se znova na divan, ale usnout už nemohl a ležel bez hnutí na břiše, obličej zabořený do polštáře. Snil v bdělém stavu a byly to zvláštní sny: nejčastěji se mu zdálo, že je někde v Africe, v Egyptě, v nějaké oáze. Karavana odpočívá, velbloudi si pokojně leží, kolem palmy, uzavřený kruh palm, všichni obědvají. On však pořád pije vodu, rovnou z potoka, který teče a bublá hned vedle. A je takový chládek a voda je tak kouzelně modrá a studená, zurčí přes barevné kamínky a po nevy-slovně čistém, zlatavě hrajícím písku... Náhle jasně uslyšel, jak odhýjeji hodiny. Třhl sebou, vzpamatoval se, zvedl hlavu, podíval se do okna a odhadl čas, a najednou vyskočil už nadobro procitlý, jako by ho kdosi strhl z divanu. Došel po špičkách ke dveřím, tiše je pootvřel a poslouchal, co se děje dole na schodech. Srdce mu divoce bušilo. Ale na schodech bylo úplně ticho, jako by všechno spalo... Případlo mu úžasně nesmyslné, že mohl od všetejška spát jako zabítý, aniž co podnikl, aniž co připravil... A zatím možná zrovna odbilo už šest... A jeho ospalost a otupělost náhle vystřídal horečný a trochu zmatený spěch. Příprav nebylo ostatně mnoho. Naplnal smysly, aby všechno dobře uvážil a na nic nezapomněl; ale srdce mu tlouklo bez přestání, bušilo tak, že se mu svíral dech. Za prvé bylo třeba zhotovit poutku a přišít je ke kabátu – záležitost několika minut. Sáhl pod polštář a našel v prádle, které pod ním bylo nacpáno, jednu už docela rozpadlou, starou a nevypranou košili. Z jejích částí utrl pruh asi palec široký a osm palců dlouhý. Složil ho nadvackrát, svlékl svůj volný silný letní plášť z jakési tlusté bavlněné látky (svůj jediný svrchní oděv) a začal přišívat oba konce pruhu k levé vnitřní straně pod paži. Ruce se mu při šití třáslý, ale zvládl to dokonce tak, že když svrchník oblékl, nebylo zvenčí nic vidět. Jehlu a nitě měl připraveny už dlouho ve stolku zabalené v papírku. A poutku byl jeho vlastní velmi chytřý nápad: bylo určeno pro sekýru. Nemohl přece nést sekýru po ulici v rukou. A kdyby ji schoval pod kabát, musel by ji stejně přidržovat, a to by bylo nápadné. Ale teď, když má poutku, stačí, aby na ně sekýru zavěsil za želízko, a bude mu pěkně viset pod paží celou cestu. Když vsrčil ruku do postranní kapsy svrchníku, mohl přidržovat i konec topírka, aby se nekývalo, a protože svrchník byl hodně volný, učiněný pytel, nemohlo být

zvenčí nápadné, že něco rukou skrze kapsu přidržuje. Toto poutko si vymyslíl také už před čtrnácti dny.

Když s tím byl hotov, vsrčil prsty do malé škvíry mezi svým „tureckým“ divanem a podlahou, zašmátral v levém koutě a vyráhl z úkrytu dávno přihoblované prkénko ne větší a silnější, než by mohla být stříbrná tabátka. Toto prkénko náhodou našel při jedné své procházce na jednom dvoře, v jehož křídle byla jakási dílna. Pak jen přidal k prkénku hladký tenký plíšek, pravděpodobně od čehosi odlomný, který zvedl na ulici při téže procházce. Dále obě destičky, z nichž železná byla menší než dřevěná, položil na sebe a pevně je křížem křížem omoval nití; pak je pečlivě a úhledně zabalil do čistého bílého papíru a převázal tak, aby dalo práci je rozvázat. To proto, aby na nějakou dobu odvrátil stařeninu pozornost, až se začne balíčkem obírat, a tak si připravil příhodnou chvíli. Železnou destičku přidal kvůli váze, aby stařena alespoň v první chvíli nepoznala, že „věc“ je dřevěná. To všechno měl pro vhodnou příležitost schované pod divanem. Sovra zástava vyráhl, uslyšel odněkud ze dvora kohosi volat:

„Dávno už jde na sedmou!“

„Dávno! Bože můj!“

Vrhl se ke dveřím, chvilku naslouchal, popadl klobouk a opatrně, neslyšně jako kočka sestupoval se svých třinácti schodů. Měl před sebou ještě to nejdůležitější – ukřást z kuchyně sekýru. Že věc provede sekýrou, byl rozhodnut už dávno. Měl ještě zavírací sadašský nůž, ale na nůž, a hlavně na své síly nespolehal, a proto definitivně zůstal při sekýře. Všimněme si ostatně jedné pozoruhodnosti všech konečných rozhodnutí, k nimž už v té věci dospěl. Měla tu zvláštní vlastnost, že čím byla konečnější, tím podlejší a ohavnější se mu hned jevila. Přestože bojoval tak ukrutný vnitřní zápas, nemohl po celou tu dobu nikdy ani na okamžik uvěřit, že své záměry provede.

Kdyby jednou dospěl tak daleko, že by měl všechno do posledního puntíku promyšleno a s konečnou platností rozhodnuto, a kdyby už vůbec o něm nepochyboval, tu by byl právě od toho všeho nejspíš upustil jako od zbyvalo ještě bezpočet. Pokud šlo o to, jak si opatřit sekýru, pak mu tato malíčkost nedělala vůbec starosti, protože nebylo nic lehčího. Nastasja totiž zejména kvečeru co chvíli odbíhala: buď k sousedům, nebo do krámu, a dveře zůstávaly vždycky dokořán. Však s ní byrná hlavě proto mívala spory. A tak až nadejde ta chvíle, stačí, když tiše vejde do kuchyně, vezme si sekýru a pak, za hodinu (až bude po všem), vejde opět a položí ji zpátky. Vynořovaly se však i pochybnosti: dejme tomu, že za hodinu přijde sekýru položit zpátky, ale Nastasja se zatím vrátí, bude doma. To bude ovšem mu set projít kolem a vyčkat, až zase odejde. Ale co když zatím bude sekýru potřebovat a začne ji hledat a ztropí rámus – pak hned vznikne podezření nebo přinejmenším popud k podezření.

Ale to už byly podrobnosti, kterými se ještě vůbec nezabýval, neměl na to ani kdy. Zabýval se jen tím nejdůležitějším a podrobnosti odkládal na dobu, až bude *pevně rozhodnut*. Ale to se zdálo zhořla nemožné. Aspoň jemu samotnému se to zdálo. Za žádnou cenu nebyl s to představit si, že jednou skončí své přemýšlení, vstane a – prostě tam půjde... Dokonce i svou nedávnou *zkoušku* (totiž návštěva a poslední obhlídka místa) jenom *zkoušel* provést a nemyslí ji vážně, nýbrž asi tak: „Já co, půjdu tam a zkusím to, nač o tom planě přemýšlet!“ A hned neobstál, nechal všeho a utekl rozrušen sám na sebe. Přitom se zdálo, že celou analýzu, pokud šlo o mravní otázku problému, už má za sebou: jeho kazuistika už byla vyhroušená jako bříťva a žádné vědomé námitky se v něm už neozývaly. Jen v té poslední věci si prostě nevětil a zarytě, otrocky hledal námitky mimo sebe, po hmatu, jako by ho k tomu někdo nutil a táhl. Ale ten poslední den, který přišel tak náhle a naráz o všem rozhodl, na něho působil skoro docela mechanicky: jako by byl někým uchopen za ruku a vlečen nezadržitelně, poslepu, s nadsilnou silou a bez námitek. Zrovna jako by se dostal cípem šatů do soukolí stroje a byl do něho vtačován.

Zprvu – ostatně už dlouho předtím – ho zajímala jedna otázka: proč je každý zločin tak snadno odhalen a vypátrán a proč po sobě každý pachatel zanechává tak zřetelné stopy? Poznamenáhu dospěl k velmi různorodým a zajímavým závěrům a podle jeho názoru tkvěl hlavní důvod ne tak ve faktické nemožnosti zločin utajit, jako spíše v samém pachateli; pachatel totiž, a to skoro každý, prožívá v okamžiku zločinu zvláštní krizi vůle a úsudku, které vystřídá dětská, mimořádná lehkomyslnost, a to právě ve chvíli, kdy je úsudku a obozřetnosti nejvíce třeba. Z jeho zkušeností vyplývalo, že toto zakalení úsudku, tento pokles vůle připadá člověka jako nemoc, postupně sílí a dosahuje nejvyššího stupně nedlouho před spácháním zločinu; stejnou silou působí i v okamžiku zločinu a ještě nějakou dobu poté, podle individuality pachatele; pak pomine právě tak, jako pomíní každá nemoc. Zbýval problém: je ona nemoc příčinou, jež rodí zločin, nebo je v povaze zločinu, že je vždy provázen takovou nemocí? Na vyřešení toho problému se ještě necítil dost silný.

Ježto dospěl k těmto závěrům, usoudil, že u něho, v jeho případě nemůže dojít k podobným chorobným zvrátům a že si pevně podrží úsudek i vůli po celou dobu provádění svého úmyslu, z toho jediného důvodu, že jeho úmysl „není zločin...“. Nebudeme sledovat celý myšlenkový postup, jímž k tomuto závěru došel, i tak už jsme příliš předběhli událostí... Dodaíme jen, že faktické, ryze materiální zábrany činu hrály v jeho svědomí vůbec tu nepodřadnější roli. „Stačí udržet je pevně v otěžích vůle a úsudku, a všechny budou v příslušnou chvíli překonány, až bude třeba obeznamenat se do nejmenších detailů se všemi podrobnostmi provedení činu...“ Ale k činu nedocházelo. Svým konečným závěrem věřil čím dál tím méně, a když udeřila jeho hodina, odehrálo se všechno docela jinak, jaksi bezděčně, ba skoro neočekávaně.

Jedna docela nepatrná okolnost ho však zahнала do slepé uličky ještě dříve, než sešel se schodů. Když procházel kolem kuchyně své bytné, obozřetně zablýhl do jejich jako vždy dokorán otevřených dveří, aby se napřed přesvědčil, není-li tam v Nastasjině nepřítomnosti sama bytná, a když ne, bude brát sekýru. Ale jaké bylo jeho ohromení, když náhle zjistil, že Nastasja tentokrát nejen je doma, ale ke všemu má práci – vykládá z koše prázorovala ho celou dobu, dokud nezašel. Uhnul pohledem a prošel, jako by nic nepozoroval. Ale bylo po všem: byl bez sekýry! To ho přímo ohromilo.

(Přeložil Jaroslav Hulák)
kazuistika výklad práva se zřetelem ke konkrétnímu individuálnímu případu

SOUKAL, Josef. Čítanka pro II. ročník gymnázií: učebnice plně vyhovuje Katalogu požadavků ke společné části maturitní zkoušky z českého jazyka a literatury. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2002. ISBN 80-7235-183-4.